

◆◆◆ TÓTH SÁNDOR JÁNOS

A szlovák–magyar világ nyelvi képéről Käfer István nyelvészeti munkássága kapcsán*

A cikk célja Käfer István pályájának nyelvészeti vonatkozásain keresztül bemutatni a szlovák nyelv néhány magyar vonatkozását. Módszerünk: Käfer István munkásságát követve vázoljuk néhány szociolingvisztikai és filológiai téma szlovák–magyar vonatkozását. E tematikus keresztmetszet lehetőséget ad a további kutatás irányainak kijelölésére.

A szlovákságismeret és a magyarságismeret összetett, polihisztort kívánó határdiszciplinája, a hungaroszlavakológia irodalmi ágán kutatja Käfer István a magyarság képét a szlovák irodalomban és a szlovákság képét a magyar irodalomban. Azzal foglalkozik, ahogyan a két nemzet egymást látja, azzal, hogyan láttatják íróink, költőink a másik nemzetet. E kérdések megválaszolásában *több mint segédtudomány* szerepe van a nyelvészetnek.

Käfer tanár úr irodalomtörténeti, komparatiztikai, bibliográfusi, *filológiai munkássága elválaszthatatlan a nyelvtől*. Nem kifejezetten nyelvtudományos művei tele vannak nyelvi példákkal, átítatja őket a nyelvi jelenségek vizsgálatára. Az irodalmi és szellemi kapcsolatok elemzésekor elengedhetetlenek tartja a *nyelv bizonyító erejét*.

Pályafutását az *alkalmazott nyelvészet* művelésével kezdte: *nyelvi lektor-ként, nyelvtanárként* dolgozott. Az élő kapcsolat a nyelvvel nagyon fontos, a nyelvtanítás egyben kontrasztív nyelvészeti tapasztalatokkal bír – így például a helyes szlovák kiejtés demonstrálásában. „Az idegen nyelv tanára (kivált, ha egyúttal magyar nyelvet is tanít) jól tudja, milyen idegen nyelvi tények, jelenségek csomópontjai okozzák a legkomolyabb nehézségeket a magyar anyanyelvű tanuló számára. Csakhogy egészen más dolog az idegen nyelv szemantikai hátterét általában egy le s fel hullámzó terepnek tekinteni, mint tudatosan ’szokványos’ és ’szupraszemantikus’ tartományokra osztani

* Elhangzott a Käfer István tiszteletére rendezett ünnepi konferencián (Budapest, 2015. június 5.). Az előadás szerkesztett változata.

s így a grammatikát legalábbis két részre bontani, ahol (persze nem előadások formájában!) lényegesen mélyebben átgondolt erőfeszítések és gyakorlatok révén lehet átvilágítani az anyanyelvi tudatállapot és az adott idegen nyelv 'szupraszemantikus' lényegi vázát."¹ Az az egyik legfőbb nehézség az idegen nyelv – magyar nyelv relációban, ami hiányzik a nyelvünk alapvető szerkezetéből. Szlovák–magyar viszonylatban erre példa a nyelvtani nem kategóriája. „Általában a folyamatosság-befejezettség kategóriája a szláv nyelvekben állandóan próbára teszi a magyar nyelvi tudatot, az elemzési készséget."² A lexikális szemantika szintjén pl. *drevo-strom, ľadová hala – jégcsarnok – zimný štadión – téli stadion*, igevonzatok stb.

1961-ben Käfer stilisztika-tankönyvet³ publikált a pozsonyi Pedagógiai Intézet hallgatói számára. A magyar irodalom keresztmetszetét tudja adni, stilisztikai példái antológiaként is szolgálnak egyben. Hogyan lehetett ezt keresztülvinni abban a korszakban, amikor magyar szöveggörnyezetben is *Bratislavát* kellett írni? A tankönyv elején a beszélt nyelvi stílust egy Gagarinról szóló párbeszéddel kezdi, ez elegendő a cenzoroknak, akik csak felületesen vizsgálták a kiadandó könyvet. A 12. oldal környékén Gagarin, majd jöhet a magyar irodalom. A szerző ráérezett a cenzorok felületességére.

A stilisztika, mint *az irodalom és a nyelvészet határtudománya* művelése közben Käfer István rátapint a szlovák és a magyar nyelvművelés máig ható témájára: *az ideális és a reális norma* közötti határsávra: nem javasolja a szlovákból átvett szavak használatát: *agentúra, komisszió, kontrollál, kontrola, mechanizáció, rekreáció, katedra, fakulta, rezervál*.⁴ E szavak érdekessége, hogy latin eredetűek, a magyarban és a szlovákban is megtalálhatók, de más-más végződéssel és más stílusértékkel, nyelvhasználati gyakorisággal bírnak. A magyar nyelvújítás ezeket hazai szavakkal helyettesítette: *bizottság, üdülés, ellenőrzés, gépesítés, tanszék, kar, félretesz* stb. A szlovákiai magyar nyelvhasználatban azonban a mai napig élő elemek. Lanstyák István⁵ szociolingvisztikai módszerrel elemzi ezeket. Mára egy részük a *Magyar értelmező kéziszótárba* is bekerült mint a szlovákiai magyar nyelvhasználat eleme. Például:

paciens : *pacient*

'valamely orvos betege'

abszolvens : *abszolvent*

'valamilyen oktatási intézmény (frissen) végzett diákja'

¹ HEGEDŰS József, *Nyelvi világlkép – magyar nyelv – idegen nyelv*, in *Magyar Nyelv* XCVI (2000) 2. sz. 129–139.

² KÄFER István, *Dona nobis pacem. Magyar–szlovák kérdések* (Piliscsaba 2005) 25.

³ KÄFER István, *Stilisztika a Pedagógiai Intézet hallgatói részére* (Bratislava 1961).

<i>veget</i>	’semmittevés’
<i>szkripta</i>	’sokszorosított egyetemi, főiskolai jegyzet’
<i>prodékán</i>	’dékánhelyettes’
<i>akadémiai szenátus</i>	’dékáni, kari vagy rektori tanács’
<i>bakalár</i>	’három tanévig tartó főiskolai képzésben részesült, főiskolai végzettségű személy’
<i>invalidba tesz</i>	’leszázálekol’
<i>rekreációs futás</i>	’kocogás’
<i>rekreációs központ</i>	’üdülőközpont’ ⁶

Szintén szlovákiai „koloritot” kölcsönöznek azok az 1920, de leginkább 1945 utáni fogalmak, melyek a magyarországi köznyelvben belső keletkezésűek, míg a szlovákiai magyar nyelvhasználat a szlovák nyelvből kölcsönzi őket:

<i>treszka</i>	’tőkehal, ill. ebből készült majonézes saláta’
<i>jogurt</i>	’joghurt’
<i>párki</i>	’virslí’
<i>horcsica</i>	’mustár’
<i>ticsinki</i>	’ropi’
<i>alobal</i>	’alufólia’
<i>bandaszka</i>	’benzin, olaj szállítására használt marmonkanna; víz szállítására használt műanyag kanna’
<i>motorka</i>	’motorkerékpár’
<i>kolok</i>	’okmánybélyeg, illetékbélyeg’
<i>výmer</i>	’fizetési meghagyás’
<i>výpis</i>	’(számla)kivonat’ ⁷
<i>haszák</i>	’állítható csavarkulcs’
<i>izolacska</i>	’szigetelőszalag’
<i>karbofréza</i>	’elektromos vasvágó fűrész’
<i>gumicska</i>	’(haj)gumi’
<i>kulma, kulmi</i>	’elektromos hajsütő vas’
<i>logyicski</i>	’körömcipő’
<i>tyapki</i>	’titokzokni’
<i>maszkács</i>	’katonai terepruha’
<i>báger</i>	’kanalas markoló’

⁴ KÁFER 1961, 34.

⁵ LANSTYÁK István, *Nyelvből nyelvbe* (Pozsony 2006).

⁶ Uo. 61.

⁷ Uo. 71-72.

Használatuk jelentéstani háttérét így elemzi Lanstyák (nyelvművelési szempontokat félretéve, pusztán a miértekre válaszolva):

A „*zsuvi* ’rágó(gumi)’ vagy a *bordel* ’kupi’ általánosan ismert szavak a magyar nyelv szlovákiai változataiban, éppúgy, mint mondjuk a *sustyáki*, *sustyák* ’vízhatlan, vékony ruhaanyag, ill. belőle készült, főként sportolásra használt ruha’ vagy a *treszka* ’tőkehal, ill. ebből készült majonézes saláta’. Ez utóbbiak pozíciója mégis erősebb, mint az előbbieké, mivel a beszélők általában nem ismerik a *treszka* közmagyar megfelelőjét, a *tőkehalat*, a *sustyáki*, *sustyák* szónak pedig nincs is igazán jó magyarországi megfelelője; talán a *susogós* tekinthető ilyennek. Ezzel szemben a *zsuvi* (és a ritkább, jelöltebb *zsuvacska*) mellett a *rágó* is használatos, a *bordel* esetében pedig egy egész közmagyar szinonimasor áll a beszélők rendelkezésére (*kupi*, *rendetlenség*, *felfordulás*, *rumli*, *disznóól*, *szemétdomb* stb.).”⁸

A „*dezert* ’egy doboz bonbon’: a szó a magyar köznyelvi *desszert* szóval áll közeli rokonságban, mégsem építhető be annak szócikkébe, mivel a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban a *desszert* más, pontosabban: szűkebb jelentésben használatos, épp azért, mert a szlk. *dezert* átvétele lehetőséget nyújtott a két szó közötti funkcionális elkülönülésre. Az szlovákiai magyar *dezert* a gyárilag készített konkrét édességfajtának, a bonbonnak főleg egy doboz bonbonnak – a neve.”⁹

E kevert nyelv irodalmi ábrázolását is kutatta Käfer István. Ballek esetében ez a pidzsin eszközként szolgál Dél-Szlovákia kétnyelvű közegének ábrázolásához. Käfer az alábbi szöveget idézi Ballek *A Segéd* c. regényéből. A nyelvek keveredésének ez irodalmi példáját párhuzamba állítjuk annak mai megfelelőivel Lanstyák István gyűjtéséből.

„And’aláš, anyuci, apikám, azapát, baj, barátóckám, basorkáňoš, bizoňištem[!], bordelaňucika, boročka, borotva, bugriš, čalovat’, čavargovat’, čehek, čendőr, cigoš, doháň, elintizovat’, ember, eredj, ész, falat, farkaškuťuš, fasa, fasinger, fáškamra, fasolás, feštirka, fiam, financ, fitis, fodrás, fölvidék, fröč, gazember, három, hát, határ, haver, henteš, hokerlík, hókus-pókus, hókus-pokusovat, hűješig, inašik, ištenbizoň, ištenem, ištenke, izé, kakaš, kaňar, kár, karáčon-fáčka, káronkodat’[!], kendő, kerestláňka, kišasonka, kopasa, kórház, kórmáň, kőňörgovat’, kredenc, kristušát, kriztuška, kunčaft, kurvaház, ládička, lórom-fórom, lélek, mafla, majd, marha, matrózková blúzka, meghal, mehanikuš, meňečke, meňország, meše, mičoda, móreš, mozi, mulatovanie, mulatovat’, nem, Némėti, neonőšulovat’, ninč, nyilašov, ördög baba, ovoda, ördög, Palikám, papá [pápa, pápež], papočka, paranč, parastok, pašaš, pišať, prefutovat’, rend, rendešne, röktön, sar, sentišten, šicce, šlus,

⁸ Uo. 62.

⁹ Uo. 90-91.

somséd, štrand, szóval, takňoši, teher, tinta, tip-top, tojáše, tolonház[!], tót, utca, úr, üzlet, vačora, vároš, vic, világoš, virág, žák, zazörgovat'...

Negatív maga a szóanyag nagyobb része, különösen szlovák környezetben az, s igen sok a magyarban is idegen szó és kifejezés. Ballek általában szlovák írással, fonetikus jelöléssel a magyar és a 'magyar' szavakat, kifejezéseket, összefüggőbb szövegeit pedig rendszerint megmagyarázza szlovák ismétléssel. (...)

Nem Ballek az első, aki keverék nyelvvel jellemez. A híres 'Hej, mikor én kuruc voltam'-tól *A segédig* többek között olyan írók kísérleteznek ezzel, mint Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Svetozár Hurban Vajanský. (...) E nyelvi jelenségeken gondolkozva óhatatlanul felmerül bennem az emlegetett mikrovilág kérdése. Hiszen ki érti, ki értheti Balleknek ezt a nyelvi rétegét azon a világon kívül? Más kérdés, hogy érti-e ott a szlovák olvasó, s egyáltalán visszaadható-e magyarul?"¹⁰

Ha a *fordító* kétnyelvű környezetben él, ez bizony kihívást jelent. Käfer István másik alkalmazott nyelvészeti működési területe a fordítás. A műfordítások kultúráközvetítő szerepe és a megfelelő fordítási mód megtalálása egyben Karol Wlachovskýval kötött barátságának szakmai háttere.

Nyelvészeti érdeklődésű diákjait arra buzdítja Käfer tanár úr, találják meg – elsősorban a nyelvtörténetben – azokat az információkat, amelyek nem kerültek be a köztudatba, elhallgatták őket vagy átsiklottak felettük a szlovakisták, így például Pázmány és a nyugatszlovák jezsuita nyelváltozat szerepét a szlovák irodalmi nyelv kialakulásában. Vagy azt, hogy „az István- és László-legendák, Anonymus, Kézai és a többiek nélkül nincs szlovák irodalomtörténet, a Halotti beszéd szláv elemei nélkül nincs szlovák nyelvtörténet, sőt becses nyelvemlékünk analógiát is kínál néptársunknak: ha volt magyar fordítása a temetés latin szertartásának, kellett lennie szlávnyak is.”¹¹ „Bél Mátyásról szívesen elfelejtetik, miképpen elemezte, dicsőítette és méltatta az evangélikus szlovákok csehszláv nyelvét.”¹²

„*Az első igazán szlovák nyelvemlék* Bak Gáspár nevéhez fűződik. Mátyás király katonája volt, s az Igazságos a szepesi prépostsággal jutalmazta. Hét évig tanult Itáliában, pappá szentelték, hazatért, felszentelte a szepesi székesegyházat. A hívek könyörgésében imádkoztak Mátyás királyért, s a nagyprépost hálásan emlékezett hívei áldozatkészségére, amivel tanulmányait támogatották. Mindezt maga írta le egy pergamendarabra hibásan azon a nyelven, amit hívei használtak, de maga nem értett. Ezt a tulajdonképpen 'puskát' a szlovák nyelvészek egy szepességi száz szláv próbálkozásnak

¹⁰ KÄFER 2005, 261-262.

¹¹ Uo. 26.

¹² Uo. 21.

minősítették. Aztán jó két évtizeddel ezelőtt ugyancsak szlovák nyelvészek derítették ki az igazságot. Az első nyomtatott szlovák szöveg is egyházi használatra íródott. Az esztergomi rituálé 1625-ös kiadásában megjelent szlovák népnyelven a keresztelés, az esketés, a temetés szertartása. A szlovák nyelvhasználatot Pázmány Péter szorgalmazta, mert a szlovákok írott nyelve a cseh protestáns králicei biblia nyelve lett. A katolikus írás közel fél évszázadon át a szlovák népnyelvből táplálkozott, az evangélikusok ugyanakkor a biblikus cseh többé-kevésbé szlovákosított változatait használták. A nyelvi megosztottság sok ellentmondás forrása volt a XVIII–XIX. század fordulóján kialakuló szlovák nemzeti tudatban, amelynek vége az evangélikusok cseh kötődése, a katolikusok szeparatizmusa lett. Ebben rejlik a szlovák nemzetté válás belső, általunk nem ismert feszültsége. (...) 1843-ban Ján Hollý katolikus papköltő nyomorúságos plébániáján egy kicsiny faluban megegyeztek a katolikus és az evangélikus írástudók, legnagyobbbrészt papok, hogy ezentúl mindkét fél a középszlovák nyelvjárás alapján kidolgozott egységes irodalmi nyelvet használja.¹³

E nyelvtörténeti tudás alapja az, hogy *bibliográfusként* számtalan régi nyomtatványt elemzett (vagy fejtette meg a kiadás helyét, pl.: „v Žiline”). Az RMNY szerkesztése és a nagyszombati Egyetemi Nyomda anyagának feldolgozása egyben Käfer nyelvészeti, nyelvtörténeti megállapításainak alapjául szolgálnak:

„A XVII. század derekára ugyanis a *bibličtina* elavulttá vált, és már akadályozta a szlovák nyelv természetes fejlődését, ezért Pázmány azt a nyelvet választotta szlovák munkatársaival a szlovákság visszatérítésének eszközéül, amely megfelelőbb a páisi meghatározás követelményeinek – a Nagyszombat környéki nyugatszlovák nyelvjárását. Evvel a köznép által is használt dialektussal tudatosan szlovákosították a bibličtinát, aminek eredményeképp létrejött az első szlováknak mondható irodalmi nyelv, a jezsuita-szlovák, mai szóhasználattal a ’nyugatszlovák kulturális nyelv’. Ezt a folyamatot jelentős mértékben gyorsította az is, hogy a katolikusok nem láttak vallási-nyelvi tradíciót a bibličtinában, sőt az számukra éppen az ellenséggel, az evangélikussal volt egyenlő.”¹⁴

A *„jezsuita-szlovák nyelv* szlovák jellegét főként vallási eredők – a Králicei Biblia nyelvétől való elszakadás, amelyben a katolikusok nem láttak vallási-nyelvi tradíciót – és az ellenreformáció, sokszor magának Pázmánynak a nyelvvel kapcsolatos álláspontja és intézkedései adják.”¹⁵

¹³ Uo. 74-75.

¹⁴ Uo. 146.

¹⁵ Uo. 148.

¹⁶ DOLNÍK, Juraj, *A szlovák nyelv cseh és magyar vonatkozásai*, in *A Duna vallomása. Tanulmányok*

A jezsuita-szlovák nyelv kisebb hangsúlyt kap a fővonali, egymást ismétlő szlovák nyelvtörténetekben, mint Käfer István nyelvészeti munkásságában. 16–17. századi nyomtatványokon gyakran előfordul a „*cseh avagy szlovák*” kifejezés; 2014 októberében egy prágai konferencián szlovákul beszélni próbáló cseh kolléga pedig így fogalmazott: „*Takým jazykom o ktorom si myslým, že je slovenčina.*” Käfer István rendszeresen rávilágít a *szlovák–cseh nyelvi vajúdasra*, egyszersmind megtermékenyítésre. A magyaroknak nincs közeli, érthető nyelvrokonuk, a szlovákok meríteni tudtak a csehből, annak ellenére, hogy Magyarhonban éltek.

A piliscsabai tanszék körszobájában sok barátságos beszélgetés zajlott, Käfer István ilyenkor ötleteket adott, *inspirálta a vendégül vagy előadóként meghívott nyelvészeket is*, (nem csak az irodalmárokat és nem csak a szlovákokat). A Piliscsabára „beszervezett” szlovák nyelvészek közül kiemelhetjük Juraj Dolník, Juraj Furdík, Milan Majtán, Žilka Tibor professzorok nevét.

Dolník az előző Käfer-jubileum alkalmából kiadott, *A Duna vallomása*¹⁶ c. kötet lapjain írt arról a jelenségről, hogy a cseh nyelv identifikációs, önazonossági szempontból volt fontos a szlovák nyelv fejlődése során, meríteni lehetett belőle, egyszersmind elhatárolódni tőle. A magyartól, mivel nagyban különbözik a szlováktól, elhatárolódni nem kellett, az a tény azonban, hogy a szlovák nyelvjárások Magyarhon északi és északnyugati határa által leválasztódtak a többi nyugati-szláv nyelvről, megerősítette a szlovák különállóságot. Dolník csak 2010-ben¹⁷ mondja ki a szlovákul is, hogy a szlovák nyelv létrejöttében milyen szerepe volt ilyen formán a magyarnak és a csehnek. Tehát nem csak diákjaira, tudóstársaira is nagy hatással van.

A különböző nemzetek tudománya képtelen a kölcsönös megértésre, ha nem egy *terminológiai* síkon mozog, vagy legalább nem ismeri egymás fogalmi világát. A Krošlákóvá–Pongó féle nyelvészeti terminológiai szótár,¹⁸ majd a terminológiai konferencia kötete,¹⁹ állandó konzultációk fejezik ki Käfer István törekvését a konnotációktól mentes, semleges és nem kódosító terminusok használatára. A *slovenský, slovanský, staroslovienský, bibličtina, bibličká čeština, uhorská čeština, slovakizovaná čeština* és hasonló, könnyen összemosható vagy nehezen elhatárolható fogalmak és azok értelmezése elengedhetetlen mind a szlovák, mind a magyar tudományosságban. E terminológiai téma egyetemi oktatási segédletként is megjelent Komáromban.²⁰

Käfer István hetvenedik születésnapjára (Piliscsaba 2006) 57-77.

¹⁷ ORGOŇOVÁ, Oľga – DOLNÍK, Juraj, *Používanie jazyka* (Bratislava 2010).

¹⁸ KROŠLÁKOVÁ, Ema – PONGÓ, István – TELEKIOVÁ, Helena, *Slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský slovník jazykovedných termínov* (Nitra 1999).

Bartók szlovák nyelvtudásáról írott tanulmányában az alábbi nyelvjárási és motivációs szempontból is érdekes lexikai elemeket gyűjti ki, további elemzésüket, csoportosításukat mintegy *feladatul adva a nyelvészek számára*: „*dadia – dajú, dochodit’ – elfogy, lebetegszik, driou (driv) – előbb, ezelőtt, frěke – fricska, (...) ľadvia – lágyék, kýt (kyta, kytko) – köteg, kytlu – Kittel, lievča – lőcs, mozole – kerges bőr, mumák – tökfilkó, nekáranú – fenyítetlen, neodbudne – kevesbedik, nešpor – uzsonna, nešpor – vecsernye, odbyvat – végez, odrazit – visszaüt, útjából, ometlom – házi seprő, páchať – elkövet, tesz, párat – fölfejt, tollat foszt, pehavu – szeplős, podperit’ – felbokrétáz, pomyje – moslák, pristat – beleegyeznek, megnyugszik, rezko – gyorsan, ropúch – ragyas, rozjímou – elméjében forog, síný – kékes, fenýo.*”²¹ E lexémák Bartók jegyzeteiből kerültek elő, népdalgyűjtés közben írta össze a nyelvjárási és kontaktusjelenségeket, illetve jelentésbeli sajátosságokat. A népdalgyűjtés tehát szociolingvisztikai hozadékkal is járt.

Végezetül a Käfer tanár úr által kijelölt nyelvészeti kutatási területekből kiemelnék néhányat, ezeken az ösvényeken el lehet indulni:

1. Szlovák–magyar nyelvi világgép

A hungaroszlovakológia és a szlovakohungarológia a két kultúra kölcsönhatásait vizsgálja, az egymásnak átadott irodalmi, szellemi, nyelvi elemekkel együtt. A káferi irodalmi párhuzamoknak, összevetéseknek megvan a nyelvi, nyelvtudományos párja is.

Humboldt a nyelv által jellemezte a nemzetek lelkét, a nyelvet a gondolkodásmód kifejeződésének tartotta. Ha két nemzetet a valóság ugyanazon jelenségét más logikával fejezi ki, az gondolkodásbeli eltérést jelent, ha a kifejezőmód azonos vagy hasonlóságokat mutat, az a vizsgált nyelvek és nemzetek konvergenciájának jele: „A Humboldt-féle gondolatokat az ún. neohumboldtiánusok fejlesztették tovább, akik főként nyelvi szemantikával foglalkoztak az ún. tartalom grammatikájának a keretében. Weisgerber, aki ennek az irányzatnak a fő képviselője volt, azt vallotta, hogy az a tény, hogy a nyelv meghatározott szókinccsel és szintaxissal rendelkezik, azt jelenti, hogy a világ tagolódása tükröződik benne, amely semmiképpen sem a tárgyakban, hanem a nyelvben létezik. Szerinte minden nyelvi közösséget az anyanyelvben rögzült világról szóló közös kép alkot, amelyet kizárólag a nyelvi struktúrák, pontosabban, a nyelvi tartalom struktúrái tartalmaznak,

¹⁹ ÁBRAHÁM Barna (szerk.), *Maďarsko-slovenské terminologické otázky* (Píliška Čaba-Ostrihom 2008).

²⁰ TÓTH Sándor János, *Jazykovedné pojmoslovie slovensko-maďarské* (Komárno 2015).

²¹ KÄFER 2005, 137.

amelyek mint a gondolkodás tárgyai rendezik és rendszerezik a külső világot, és továbbítják róla az általánosított tudást. Tehát a nyelv tükrözi a beszélők tapasztalatait, a világ minősítését és értelmezését.”²²

„Az *etnolingvisztika* tárgya a nyelv és a kultúra közötti összefüggéseknek, valamint a valóság ember általi észlelése módjainak a kutatása. Az ún. Sapir-Whorf hipotézis szerint a nyelvtípus annak a kultúrának típusától függ, amelyben a nyelv keletkezett, de a kultúra típusa összefügg a nyelvtípussal is, amelyben kifejlődött és funkcionál. Ebből a hipotézisből a nyelvi relativizmus ma már általánosan elfogadott elve következik. Whorf szerint a nyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem meghatározott világképet is tartalmaz, mivel az ember gondolatvilága szoros kapcsolatban áll a nyelv struktúrájával.”²³

„Akár hiszünk a nyelvi relativizmusban, a ’nyelvi világképben’, akár nem, az idegen nyelvvel való szembesülés rádöbbenhet arra, hogy csakugyan létezik valami – korábban a nyelv meghatározatlan ’szellemének’ tekintett – ismeretlen birodalom, amelyben, noha jószérivel ugyanolyan tárgyi és referenciális dolgok léteznek (kevés vagy sok kivételtől eltekintve), mint az anyanyelvi tudatunk tartományaiban, ám mások az ’elnevezések’; az elnevezések tartalma és meghatározott rendbe fűzése (a kiejtésről, hangsúlyról most nem is beszélve). Mindez arra utal, hogy a nyelvekben egy ősrégen kialakult kezdetleges tudomány alapvonaláival, a grammatikával találkozunk, vagyis a világ sokféle jelenségét osztályozó hajdani logikával.”²⁴

Az idézett elméleti háttér megalapozza a szlovák és a magyar nyelv strukturális összevetésének etnolingvisztikai háttérét, mely a nyelvi gondolkodás-mód párhuzamain és különbségein nyugszik.

2. Szlovák–magyar párhuzamos nyelvtörténet

Käfer István kezébe veszi a forrásokat, amelyeket kevesek olvasnak. Ceruzával aláhúzott sorok tarkítják kézikönyvtára köteteit. A käferológia egyik célja a szlovák irodalomtudomány megtisztítása a hagyományozódó másodlagos információktól. Amit az apróbetűs irodalomtörténetben el lehet végezni, azt a nyelvtörténetben is meg lehet tenni: a közös dolgok, párhuzamok hangsúlyozása, visszanyúlás a forrásokhoz.

²² BAŃCZEROWSKI, Janusz, *A világ nyelvi képe mint a szemantikai kutatások tárgya*, in *Magyar Nyelv* 95 (1999) 188-195.

²³ Uo.

²⁴ HEGEDŰS 129-139.

3. A kétnyelvűség szociolingvisztikai és szépirodalmi feldolgozása

Vessük össze Ballek szövegét²⁵ Lanstyák gyűjtésével!

Ballek: „Dočista mu ho prederavilo, ale on nič nevravel, a tak za pár čias mohol celý svoj vercajg hodit' ku'ušovi, hát, aby ste rozumeli.” (31) – „Už som sa, hát prosím ich pekne, milostpanie, strachoval, že ani neprídete ... reku, Volent, načo si ty, apikám, s mešterkom pripravili fajn mäsko. ... Hát, neviem, barátom, ved', vieš, že teraz sa majú milostpanie lepšie v posteli... ved' vidíte... vzial som borotvu, a keď prišiel mešter, že ste tu, že treba otvárať obchod, až som nebanoval za duchnou... a tak som začal behať za ga'ami ako jeden maďarský človek po kukurici...” (56-57) – „Mešterko, mičoda dobrý vačora sa mi dnes podarila!” (121) – „...chlap môže byť veľký dókes na všetko, ale pri remesle musí byť fasa chlap, veľký ember, mešter, ako vravíme, lebo potom mu ani pánbožko neodpustí nič.” (123) – „Viete, že ten pašáš ktorým robíte kšefty, raz do saru stúpil.” (125) – „Kto, Mešterko, pán Riečan. ... Už viac ráz s tým začal, že prečo sa neonožšulujem ... neožením, že čo si vraj nenájdem voľajakú meňečku... hát, ako sa to vraví? Nevestu, hej, nevestu.” (210) – „Dobre haver, že idete, fiam, dohánu už nieto.” (215)

Lanstyák adatközlői: „És most januártó óriási változások fognak történni úgyhogy sok *firma* akinek vót *jednoduché účtovníctvo* át fog kelleni hogy váltson a *podvojnéra*.”²⁶ „És akkor fő is játszottuk most is mögvan a *nahrávka*.”²⁷ „És ha má van egy ilyen alkalmazott akkor má ottan rengeteg *výkaz*-t kell csinálni (...) *dohodá*-kot *prehľad*-okot amit a *daňový úrad*-ra kell (...) mindehová kell küdenni (...) úgyhogy mese nincs.”²⁸ „Akkor mikor megsütöttük a ő ezeket a *srdiečká*-kot félretesszük és a darabokbul (...) amik ki-maradtak (...) *drobky*-k (...) azokat összegyűrjük (...) kisodorjuk (...) és beletesszük a sütőbe.”²⁹ „Nagyon jó volt (...) mindenki *chváli*-lta őt. Teszek bele *čierne korenje mleté* (...) *vegetu* (...) *biele korenje trošku* (...) *sol'* (...) no és osztán a *pokrievka* alatt Ő *duszi*-llem úgyhogy no +/- . Hogyan is mondják Ő dinstölöm.”³⁰ „*Tak* mai mai világba vagy *v dnešnej dobe* igen nehéz (...) valamivel foglalkozni (...) mindegy a (...) *v Čechách je to* vagy (...) *tu na* (...) *Slovensku*.”³¹ „Hajť mink °próbálkoztunk hogy *polovičný* vagy *študentský lístok* kirtünk.”³² „Kiskorom óta két nyelvet tudok és nem °okoz problémát ŐŐ (...) *dorozumiet'* sa magyarú is meg itt-ott szlovákú is.

²⁵ Zárójelben a regény megfelelő oldalszámai KÁFER 2005 alapján.

²⁶ LANSTYÁK 114.

²⁷ Uo. 115.

²⁸ Uo. 119.

²⁹ Uo. 120.

Mink (...) *lyžovat'* (...) járunk (...) vaty ō (...) moziba megyünk (...) de azt nemm (...) nagyon oft *často*. *Proste* hogy még van bőr a képin kimönni oda és még a gyerököknek *proste* éneküni *Tichú noc*.³³ „És akkor *rozvalkáme* (...) harmadik napra (...) *rozvalkáme* olyan három-négy centi +/- . Miliméterre. Olvasni, az *nehrozí*. Há haverokkal (...) egyik haveromnak van ō chatá-jo ō fönt a *Mýto pod Ďumbierom* és oda szoktunk járni mindig ō síelni.”³⁴ „Elsőre mentem *Prírodovedecká fakulta* hmmm (...) hajt Pozsonyba.”³⁵

Az összehasonlított műfajok különböznek: Lanstyák hangfelvételt rögzített és írt át, míg Ballek esetében szépirodalmi feldolgozásról beszélhetünk, de a nyelvek kölcsönhatása tetten érhető mindkét esetben. Míg Balleknál a magyar (és részben a német) nyelv hat a szlovákra Szlovákia déli területein, a 20. század végén ez fordítva van. Párhuzam azonban az aktualizált, neologizmusnak számító, vagy stílust befolyásoló szókincs idegensége, mely a szlovák–magyar nyelvhatár sajátos világába helyezi az olvasót.

³⁰ Uo. 122.

³¹ Uo. 127.

³² Uo. 128.

³³ Uo. 130.

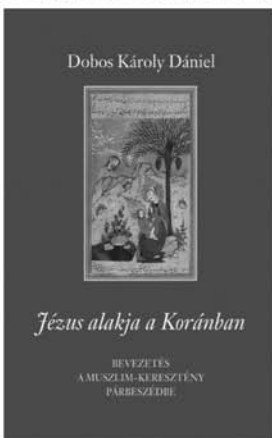
³⁴ Uo. 135.

³⁵ Uo. 139.

Dobos Károly Dániel

JÉZUS ALAKJA A KORÁNBAN

BEVEZETÉS A MUSZLIM–KERESZTÉNY PÁRBESZÉDBE

A könyvnek különös aktualitást ad az Európában egyre növekvő muszlim jelenlét. Mivel a Korán Jézus-ábrázolása egyéni látásmódú és sematikusan megmintázott, a szerző részletesen bemutatja a vele foglalkozó fejezeteket (szúrákat), elsősorban a muszlim koránmagyarázók értelmezése szerint, de a keresztény hittudomány által felvetett történeti vagy filológiai kérdéseket is körüljárva. Mit remélhetünk a koráni Jézus megismerésétől? Természetesen nem új, eddig ismeretlen információkat. Ám a két közösség tagjainak párbeszédre van szükségük, s ehhez ismerünk kell „beszélgetőtársunkat”. Ezen mulhat ugyanis, hogy a néhány ponton ismerősnek

tűnő, de összességében idegen muszlim kultúra felőrli és magába olvasztja-e az európai civilizációt – vagy annak részévé válva gazdagítja azt.

286 oldal, puhafedeles. Ára: 2500 Ft

Luis Sánchez Navarro
**MIT GONDOL JÉZUS
AZ ÚJRAHÁZASODOTT
ELVÁLTAKRÓL?**

Alkalmas-e, lehetséges-e egyetérteni azzal, hogy az elváltak és újraházasodottak a bűnbánat és az Eucharisztia szentségéhez járuljanak? A kötet megvizsgálja az ószövetségi és újszövetségi tanítást a házasságról és az elválásról, végül zárásként választ ad arra a kérdésre, mely a kötet címében is megjelenik: mit gondol minderről Jézus?

84 oldal, puhafedeles, Ára: 1200 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda • 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974 • www.szitkonyvek.hu